

A vajda, aki nincs

Bencsik Gábor 2009.01.25. 21:31

Aki valaha is hallott már cigányokról, az azt is tudja, hogy a vezetőiket vajdának hívják időtlen idők óta. Tudják ezt a cigányok is, van közöttük egy csomó vajda, akik időnként megszólalnak a médiában, máskor meg hivatkoznak rájuk.

Ehhez képest érdemes tudni, hogy a cigány vajda intézménye nem létezik. Illetve vanni van, de még sincs. Rengeteg cigány vajdáról tud a történelem is, mindjárt az első Luxemburgi Zsigmond magyar király sokat emlegetett, amúgy korabeli hamisítvány menlevele említi 1422-ben. Ismeretes az erdélyi fejedelemségből az országos cigány vajda tisztsége, erről azonban korabeli törvény mondja, hogy „valamely fundamentum nélkül való abusustól csúszott volt be némely időkben”, és különben is magyar nemes viselte, míg meg nem vonták tőle. Mária Terézia egyenesen megtiltotta, hogy a cigányok vajdát válasszanak maguknak, mert úgy gondolta, hogy ez akadály lehet az általa szorgalmazott beolvadásnak.

Szóval vajda sok volt, és sok van ma is. Vajdai intézmény azonban nincs. Nincsenek szabályok arra, hogy hogyan lesz valaki vajda, nincsenek szabályok a jogaira, kötelességeire, megbízása hatályára időben és személyeket illetően – nincsen semmi, csak egy ködös elképzelés, ami alapján időnként valakik valahol valakit vajdává tesznek, vagy még inkább valaki valahol vajdának kezdi nevezni magát.

Ennek mély társadalmi okai vannak. A hagyományos cigány társadalom ugyanis a családon túl nem ismeri a hierarchiát, egyetlen felnőtt embernek sincs a másik felnőtt felett jutalmazó, büntető és kötelező hatalma. Ha megkérdezik egy cigány embert, hogy vannak-e vajdák, azt mondja, hogy már hogyne volnának. Ha azonban azt kérdezik, hogy ő melyik vajdának engedelmeskedik, önérzetesen vágja vissza, hogy semelyiknek.

Hogy mégis létrejött valamiféle vajdaság, annak az az oka, hogy a cigányokat befogadó Európa társadalmi szigorúan hierarchizáltak, és ezt elvárják, sőt megkövetelik a többiektől is. Melyikük a vezető? – ez az első kérdés, ha egy csoport az európai társadalom bármely tagjával találkozik. Vezető a vezetővel akar tárgyalni, megegyezni, nem pedig az egész hangoskodó társasággal.

Európa kikövetelte a cigányoktól a vajdát, és ha maguk nem állítottak, hát a helyi hatóság kinevezett egyet, hogy legyen kit elővenni, ha valami probléma adódik.

Igen jellemző ez a dolog arra, hogy a vitatkozó felek mennyire nem ismerik a tárgyat, amelyről vitatkoznak (a cigányok sem ismerik saját magukat). Közhely érvekre közhely a válasz, anélkül, hogy nekiállnának mélyebben megismerni a dolgokat.

A cigánysággal kapcsolatos problémáknak éppen az az egyik gyökere (rengeteg másik is van), hogy a hagyományos cigány társadalom belső rendjéből hiányzik a hierarchia. Ezért akar minden érettségizett cigány ember elnök lenni, ezért van olyan megszámlálhatatlanul sok cigány szervezet – a hierarchiának egyetlen elfogadható posztja az első hely, de legalább egy elnökségi tagság. És ezért nincs cigány összefogás, hiszen ahhoz el kellene fogadni, hogy egyetlen ember kivételével mindenkinek van intézményesített felettese, akinek joga van őt utasítani, büntetni és jutalmazni.

A vajda intézménye nem több, mint egy romantikus illúzió. Néprajzosoknak érdekes téma, de a társadalmi problémák orvosolására alkalmatlan. Cigány vajda ha van is, még sincs. Vannak hagyományok, amelyeket nem lehet folytatni. A húst sem puhítjuk nyereg alatt.